

care de obicei trebuie învățată de către etnolog. Dacă acesta nu rămâne foarte mult timp la tribul studiat, este exclusă o înțelegere bună, în special a nuanțelor privind aspectele cultice sau de limbă (astfel de studii, cu rămânerea pe o perioadă mai lungă a etnologului în mijlocul comunității pe care o studiază, lipsind). Mai ales la rapoarte mai recente, de obicei, se poate remarca situația ciudată că prizonierul care raportează sau etnologul, care a trăit alături de tribul respectiv, uneori mai mulți ani în șir, n-a fost mâncat și de obicei nici nu a observat cazuri de antropofagie pe durata stagiului lui (voluntar sau involuntar), ci doar a auzit că cineva a fost mâncat imediat înainte de sosirea sau imediat după plecarea lui. S-a remarcat că, chiar dacă „martorul” a crezut că a observat astfel de practici (nefiind vreodată observat procesul consumării propriu-zise, ci doar

„pregătirea”), întotdeauna dezmințite de „gazdele” lui, ar putea fi vorba de rituri de excarnare, sau, în cazul alimentelor, de bucăți de maimuțe, ușor de confundat cu membre omenești.

Concluzia, foarte convingător argumentată, la care ajunge HPR, este că, de fapt, nu există dovezi ale canibalismului în sursele antice, medievale sau moderne. În consecință, nici pentru preistorie nu poate fi presupusă existența antropofagiei, mai ales că pentru acele vremuri nu există o dovadă certă. HPR a adus o contribuție importantă supunând analizei o paradigmă și, după părerea noastră, trebuie ținut cont de această carte în orice discuție asupra interpretării riturilor și ritualurilor oricărei înmormântări „speciale”.

Nikolaus Borofka

T. SHAY, J. CLOTTES (sub red.), *The Limitation of Archaeological Knowledge*, ERAUL 49, Liège, 1992, 263 p., 53 fig.

Propunând o temă incitantă, culegerea de studii redactată și prefațată de T. Shay și J. Clottes (p. 5-12) se aliniază la tentativa de explicitare a limitelor demersului cognitiv în arheologie, manifestă în ultimele trei decenii.

Grupate în două secțiuni și exprimând diversitatea firească a punctelor de vedere, cele 15 lucrări ale volumului sunt semnate de arheologi și antropologi din Europa (Belgia, Franța, Marea Britanie, Spania), Africa (Ghana), Orientul Apropiat (Israel) și S.U.A.

Prima secțiune (*Arheologie, politică și etică*) reunește șapte studii. M.R. Gonzales Morala oferă o analiză a influenței politice nefaste, alterând obiectivitatea științifică, pe care autoritățile locale au exercitat-o asupra cercetării arheologice din Cantabria în perioada tranziției de la guvernarea centralizată la autonomia locală - Constituția din 1978 (p. 15-27). E. Braun evidențiază prejudecățile manifestate în Israel pe durata mandatului britanic în Palestina, favorizând „Arheologia biblică” în detrimentul restului preistoriei și antichității (p. 29-38). Bazându-se pe propria experiență, D. Syon analizează tendințele naționaliste ale arheologiei israeliene, încercând să sugereze (în opinia noastră fără succes, însă) că subiectivitatea ideologică în abordarea trecutului este inevitabilă și nu trebuie incriminată ca grevând asupra finalității demersului (p. 39-45). E.K. Agorsah abordează un studiu de caz: „Obiectivitatea în interpretarea

arheologiei în Ghana”, subliniind consecințele pe care le are aplicarea modelelor preconceptuate - în particular difuzionismul izvorând din ideile euro-pocentrice - în deformarea realității faptice privind preistoria și istoria țărilor africane (p. 47-66). T. Shay trece în revistă pozițiile divergente vis-à-vis de studiul mormintelor și al necropolelor: a cercurilor religioase, susținând sacralitatea morții, și a arheologilor, care aderă la ideea importanței capitale a științei, prevalând asupra sentimentelor personale sau tradiției (p. 67-73). Pe aceeași linie, P. G. Bahn sondează „Etica arheologică și tratamentul morții”, în legătură cu problema descoperirii, studiului și conservării resturilor scheletice umane (p. 75-81). Studiul consistent al lui B.J. Siegel (p. 83-103) abordează detaliat tendințele actuale în arheologie („New Archaeology” și teoria sistemelor; arheologia structuralistă; marxismul și interpretările lui în arheologie; arheologia contextuală, conceptuală și simbolică) și acțiunea limitativă a factorilor de origine politică sau rezultând din construcția teoretică și din paradigme.

Secțiunea a doua, cu valențe practice sporite și mai bogată în aspectele discutate, include opt studii și are ca temă: *Teorii, metode și prejudecățile lor*. M. Hesse se referă la „Arheologie și știința concretului” (p. 107-113), subliniind dihotomia: abordarea rațională a datelor arheologice concrete/symbolismul gândirii și comportamentului în societățile arhaice; pentru

a depăși acest obstacol se recurge la elaborarea ipotezelor speculative pe baza paralelelor cu sisteme comparabile. Următoarele trei studii privesc arta paleolitică în Europa. M. Lorblanchet relevă influențele apriorismului inconștient condiționat istoric, social și intelectual în studiul „artei” rupestre, susținând, punctul de vedere al școlii anglo-saxone, după care atunci când vorbim de arta paleolitică presăm în tipare moderne un ansamblu de manifestări având o finalitate practică și nu aceea simplă de „a satisface o plăcere estetică” (p. 115-139). Pomind de la un caz concret (grota Hornos de la Peña, Santander, Spania), P.J. Ucko pune în lumină marja de subiectivism în repertorierea și interpretarea reprezentărilor rupestre, alimentată de metodologia inadecvată și de clișeele tradiției (p. 141-179). Pe baza analizei elementelor de artă mobilieră și parietală din aria franco-cantabrică, Al. Marshack subliniază incompatibilitatea dintre tendința de interpretare „obiectivă” a simbolisticii și factorii subiectivi introduși de executantul însuși, reflex al comportamentului cultural complex și al modurilor de expresie (p. 181-210). Studiul faunei (mamifere sălbatice) neolitice și preistorice din Africa de Nord prin utilizarea excepțională a trei surse de informații: resturile osteologice, reprezentările rupestre și textele istorice - Herodot, oferă lui G. Camps prilejul de a reliefa limitele documentării noastre în general și în ceea ce privește Europa preistorică în special, generată de unilateralitatea izvoarelor (p. 221-224). Invocând numeroase exemple, J. Clottes tratează fenomenul mimetic de „modă” în arheologia franceză, insidios prin extremele sale (respingerea/adoptarea necondiționată și nejustificată a unor metode și/sau concepte). Sesizabil la nivelul vocabularului, al investigației efective și al interpretării datelor, acest fenomen este favorizat de factori precum: accesibilitatea unui câmp de cercetare nelimitat cronologic și spațial, absența cadrului teoretic explicit, tradiția empi-

rică încă manifestă; el distorsionează relația dintre arheolog și obiectul său de studiu (p. 225-245). Alergia de tentă șovină la teoriile migraționist-difuzioniste a prevalat până recent în tentativele de explicare a schimbărilor culturale sesizate în paleoliticul european, exagerând rolul factorilor diacronici în secvențele regionale și noțiunea de evoluție autonomă; recurgând la exemple revelatoare, M. Otte și L. Keeley subliniază în studiul lor existența certă a fenomenelor difuzioniste încă din paleoliticul mijlociu (p. 247-258). Ultima lucrare este de fapt o scurtă și romantică relatare a vieții unui arheolog (Pessar Bar - Adon) care explorează siturile preistorice din mediul deșertic oriental - S. Heiman, p. 259-261. Fiecare studiu oferă în final o foarte utilă bibliografie pentru argumentarea și aprofundarea problemelor abordate.

Înmănunchind diferite opinii și exemple privind evoluția și prezentul arheologiei, atât ca teorie cât și ca practică, volumul editat în prolifică serie ERAUL (=Etudes et Recherches Archéologiques de l'Université de Liège) se constituie într-o reflecție colectivă asupra destinului acestei discipline, o reacție împotriva dogmei și a empirismului; aceasta pentru că progresul în arheologie este dependent de perceperea, analiza și surmontarea limitelor ei cognitive și metodologice.

În final, nu ne putem împiedica să nu observăm absența din sumar a lucrărilor unor specialiști occidentali de marcă, inițiatorii, teoreticienii sau criticii curentelor novatoare în arheologia mondială a ultimelor decenii, de altfel foarte frecvent invocați în referințele bibliografice: L.R. Binford, G. Daniel, I. Hodder, M. Shank, C. Tilley ș.a.; faptul ca atare grevează, fără îndoială, asupra valorii și a impactului acestui volum. Este de sperat ca o eventuală reluare editorială a temei să corijeze lacuna.

Corneliu Beldiman